

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,
АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(9), 2022

Мукачево

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Мукачівського державного університету
(Протокол №17 від 28.04.2022 р.)

Головний редактор:

Гоблик Володимир Васильович – доктор економічних наук, професор, перший проректор, Мукачівський державний університет

Заступник головного редактора:

Молнар Тетяна Іванівна – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

Відповідальний секретар:

Бабіля Марина Василівна, Мукачівський державний університет

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кабачій Василь Миколайович - к. ф-м. н., доцент, завідувач кафедри машинобудування, природничих дисциплін та інформаційних технологій;

Качур Мирослава Михайлівна – к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики музичної освіти;

Кобаль Василь Іванович - к. пед. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;

Козарь Оксана Петрівна – д-р. т. н., професор, академік Української технологічної академії (м. Київ), завідувач кафедри легкої промисловості і професійної освіти;

Корнієнко Інокентій Олексійович – к. психол. н., доцент кафедри психології;

Лужанська Тетяна Юріївна – к. географічних наук, доцент, декан факультету туризму та готельно-ресторанного бізнесу;

Малець Олександр Омелянович – д-р. і. н., доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури;

Мілашовська Ольга Іванівна – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи;

Моргун Алла Володимирівна – к. філол. н., доцент, декан гуманітарного факультету;

Попович Наталія Михайлівна – д-р. пед. н., доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва;

Прокопович Лідія Сигізмундівна – к. філол. н., доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій;

Проскура Володимир Федорович – д-р е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами;

Реслер Марина Василівна - д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук, декан факультету економіки, управління та інженерії;

Стегней Маріанна Іванівна - д-р. е. н., професор кафедри економіки та фінансів;

Теличко Наталія Вікторівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов;

Товканець Ганна Василівна - д-р пед. н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти;

Фізеші Октавія Йосипівна – д-р. пед. н., професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти;

Черепаня Наталія Іванівна – к. пед. н., доцент, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти;

Черничко Тетяна Вікторівна - д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

Бобіта Т.М.

**здобувач вищої освіти ОС «Магістр»,
спеціальність 012 «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет**

Кас'яненко О.М.

**кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**

МЕХАНІЗМИ ОВОЛОДІННЯ МОВЛЕННЕВОЮ ФУНКЦІЄЮ ДІТЬМИ РАННЬОГО ВІКУ

У статті розглянуто психолого-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Схарактеризовано розвиток мовленнєвої активності у дітей раннього віку.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, онтогенез, психолого-педагогічні особливості, комунікативна компетентність.

The article has considered the psychological and pedagogical peculiarities of speech development of preschoolers. It has been characterized the development of speech activity at children of early age.

Key words: speech development, ontogenesis, psychological and pedagogical peculiarities, communicative competence.

Ранній вік – це своєрідний і неповторний етап у житті людини, коли закладаються основи всього подальшого розвитку людини. Цей період є унікальним для розвитку мовлення. Становлення і розвиток мови впродовж перших трьох років життя нерозривно пов'язується з розвитком усіх психічних процесів і водночас слугує основою цілеспрямованої діяльності дитини.

Провідним фактором успішного мовленнєвого розвитку дитини раннього віку є розвивальне мовленнєве середовище. У роботах А. Богущ, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Т. Піроженко та інших дослідників проблем розвитку мовлення дітей вказується, що компонентами такого середовища є людське оточення та способи взаємодії дитини з дорослими та однолітками, предметно-практична діяльність дітей, їх власні природні можливості, особистісний потенціал, а також природній світ. Дитина раннього віку вирізняється підвищеною чутливістю до звукової та смислової сторін мовлення. До досягнення трьох років вона оволодіває розумінням мовлення та набуває здатності до активного

мовлення. Розуміти звернене до нього мовлення, встановлювати зв'язки між словами. Засвоєння нових слів ґрунтується на конкретних уявленнях, які є результатом пізнання об'єктів та явищ навколишньої дійсності. Від того, на скільки дитина знайома з об'єктом, залежить розуміння і застосування нею в своїй мові слова, що означає предмет, якість, дію [3; 4].

Чим більший запас пасивної мови дитини, тим швидше вона почне їх вимовляти. Наприкінці першого року життя у неї з'являються перші усвідомлені слова (близько 10-15); дитина надзвичайно швидко оволодіває мовленням в період від 1 року до 3-х. У неї підвищується інтерес до мови дорослих. Звернення до них набуває мовної форми. Проте, в цьому віці спостерігаються значні індивідуальні відмінності в оволодінні мовленням. Відтак дорослим слід враховувати якісні характеристики мовлення дитини цього віку – її ставлення до процесів слухання і говоріння, вміння адекватно реагувати на почуте, самостійно будувати висловлювання.

На початку другого півріччя життя в дитини спостерігається реакція на слова дорослих, які ґрунтуються на утворенні тимчасових зв'язків між словами, які чує дитина, і рухом у відповідь (повертання голови до предмета, протягування до нього рук) або між словами, які чує малюк, і заученими рухами рук. Однак у цьому періоді життя слово ще не має практичного значення для спілкування не тільки через обмежену кількість слів, що викликають певну реакцію, а переважно через обмежену роль слова як засобу спілкування дитини з дорослим [5].

Рефлекси, які виявляються в цей період життя у відповідь на мовленнєві сигнали, утворюються за типом тимчасового зв'язку, у якому слово є умовним подразником, а підкріпленням виступає безумовний орієнтувальний рефлекс [1].

Формування реакції на назву предмета відбувається так: дорослий викликає в дитини орієнтувальний рефлекс на певний предмет, який він тримає в руці перед дитиною, або на певній відстані від неї і називає його або питає: «Де (назва предмета)?». Унаслідок багаторазового повторення при орієнтувальному підкріпленні виникає зв'язок між словом, яке вимовляє дорослий, і предметом, який бачить дитина [5].

Аналогічно на даному етапі розвитку утворюються зв'язки між словом дорослого й активними рухами дитини, що позначається цим словом.

Слід зазначити, що утворення тимчасового зв'язку відбувається завдяки тому, що дорослий здійснює пасивні рухи дитини, супроводжуючи їх словами. Після декількох таких повторень, зазвичай, потім достатньо лише вимовити слово, яке супроводжувало рух, для того, щоб дитина почала активно виконувати цей рух. Основне значення в цьому процесі має інтонація, з якої вимовляються слова, а не їхній предметний зміст. Важливу роль відіграє

інтонація і під час виконання дитиною заучених рухів. У даному випадку слова дорослих для дитини є сигналами першого виду, такими, що не відрізняються від будь-якого звукового сигналу.

Пізніше, у віці 10-11 місяців, дитина вже починає виконувати доручення за інструкцією дорослого. Хоча малюк ще свідомо не користується словами, але вже можна говорити про початок мовленнєвого спілкування дорослого з дитиною. На цьому етапі розвитку розуміння мовлення є обмеженим і здійснюється лише завдяки включення дорослого і дитини в практичну ситуацію [5].

До кінця першого року життя дитини з'являється здатність до виконання словесних інструкцій дорослого, спрямованих на відмову дитини від виконання дії, її гальмування за словесним сигналом. Отже, слово стає не лише умовним подразником, а й умовним гальмом. І знову ж на цьому етапі розвитку дитини спочатку значення має не зміст слова «не можна», а інтонація, з якою воно вимовляється. Завдяки інтонації й міміці дорослого, який вимовляє слово, що позначає заборону дії, дитина починає реагувати на його значення.

Таким чином до кінця другого півріччя життя дитини виникає диференційований зв'язок між словом і предметом або дією, що воно позначає, завдяки чому спостерігається реакція не на інтонацію і звучання слова, а на його значення, що і є первинна форма розуміння мовлення. Відтоді починає своє становлення друга сигнальна система. Особливістю сигналів другого виду є узагальнення змісту, яке міститься в слові [2].

На основі становлення часового зв'язку між словом і предметом або дією формується активне мовлення дитини. Зазвичай дорослий супроводжує словами свої дії з предметами, а потім і викликані тими ж словами за наслідуванням дії дитини. Спочатку діти відтворюють лише дії дорослого, не наслідуючи вимову слів, після численних збігів слів дорослого з їхньою власною дією вони, наслідуючи його, відтворюють ті ж звуки. Спочатку діти наслідують звуки, а потім, завдяки постійному підкріпленню слова дією, звук перетворюється на слово. Збіги в часі слова й дії, що повторюються за дорослим, призводить до того, що зв'язок закріплюється і діти, виконуючи дії з предметами, самі супроводжують цю дію тими ж словами [3; 5].

Слід зазначити, що первинна вимова слів ще не означає використання їх для спілкування. Ці звукові комплекси лише супроводжують дії дитини, відтворюються безпосередньо під час дії, не можуть бути відокремлені від неї і поза нею не використовуються. Дитина не користується ними для повідомлення дорослому про свою дію, для звернення його уваги або для вираження бажання отримати певний предмет. Тоді, коли дитина починає словом супроводжувати

дію, підключається кінестетичний елемент і встановлюється зв'язок між слуховою, зоровою і мовленнєворуховою зонами.

Слово, яке спочатку супроводжувало і доповнювало реакцію дитини на подразнення зовнішнього світу, поступово відокремлюється від предмета і починає замінювати подразники першої сигнальної системи. Тож об'єктивний зміст слова, у якому закріплений результат роботи мислення попередніх поколінь людей, стає особистим досягненням дитини завдяки встановленню в її мозку міцних зв'язків між словом і тим, що воно позначає (тобто завдяки спільній діяльності першої і другої сигнальних систем).

Коли це відбувається, дитина починає вимовляти слово, не роблячи при цьому дії з предметом, а після того, як вона цю дію здійснила. Отже, дитина узагальнює в слові ту дію, яку вона тільки що зробила. Слово стало узагальненим сигналом [4]. На даному етапі розвитку дитини слова починають виконувати специфічну для мовлення функцію – функцію узагальнення: дитина вимовляє їх для того, щоб звернути увагу дорослого на певний предмет, повідомляє дорослому про свою дію, звертається до нього з проханням, кличе і т.д.

До кінця першого року життя дитини кількість слів в експресивному словнику досить невелика, тому активно впливати на дорослого за допомогою мовлення дитині достатньо складно. Вона звертається до мовленнєвого спілкування, але мовлення ще недосконале, розуміння її дорослими недостатнє, і якщо воно реально здійснюється, то це зумовлене тим, що потреби дитини ще невеликі і тісно пов'язані із ситуацією, а значить їх можна з легкістю передбачити.

Формування мовлення можливе лише внаслідок взаємодії декількох аналізаторів, а це відбувається поступово в процесі спілкування дитини з дорослими. Як свідчать дослідження О.Р. Лурія, першими встановлюються зв'язки між зоною, що відповідає за сприйняття мовлення, і мовленнєвокінестетичним аналізатором (дитина виконує дію за словесною інструкцією), потім формуються зв'язки між зоровим і мовленнєворуховим аналізаторами (дитина називає предмет) і в останню чергу встановлюються зв'язки між слухомовленнєвим і мовленнєворуховим аналізатором (дитина відповідає на питання дорослого, повторює на прохання дорослого сказане слово). Зони кори головного мозку, що відповідають за сприйняття і моторну організацію мовлення, функціонально пов'язуються між собою лише на початку другого року життя: відтоді можна спостерігати у відповідь на словесний вплив дорослого словесну реакцію дитини [1].

Процес формування слів як сигналів реальних подразників відбувається відповідно до механізмів утворення умовних рефлексів. Але слід відмітити той факт, що створення умовного рефлексу другого ряду має певні особливості

(порівняно з формуванням умовних рефлексів першого виду). Це зумовлено тими умовами, які породжують другу сигнальну систему. Зв'язок: слово-предмет або слова-дія є сигнальним зв'язком, що виникає за умови збігу в часі сигналу другого ряду і його підкріплення. Особливістю цих зв'язків є їхня соціальна детермінованість, виникнення їх в умовах «міжлюдської сигналізації». Сигнальна обумовленість виникнення другої сигнальної системи виявляється в тому, що зв'язок «слово-предмет» встановлюється тільки за наявності потреби в спілкуванні, що зумовлює спільна діяльність дорослого і дитини. Потреба в мовленнєвому спілкуванні не є вродженим явищем, вона формується у процесі життя дитини на основі інших, більш ранніх форм спілкування з дорослими [2].

Найбільш раннім є емоційне спілкування дитини і дорослого. Саме в ньому міститься джерело наслідування звукам і розуміння мовлення дорослого. Перше півріччя життя дитини – це період емоційного спілкування.

У другому півріччі життя дитини з'являються нові форми спілкування: розуміння мовлення, наслідування звуків мовлення і слів навколишніх людей.

Наприкінці першого року життя характер спілкування дитини принципово змінюється: воно стає мовленнєвим на основі потреби в мовленнєвому спілкуванні. Показником цієї потреби в спілкуванні є звертання дитини, яка ще не говорить, до дорослого, за допомогою яких малюк намагається привернути до себе увагу. Не володіючи мовними засобами, дитина все одно має потребу у спілкуванні і намагається її задовольнити. За своїм характером ці звернення являють собою різні комбінації із звуків, що виражають незадоволення, жестів, міміки, погляду зверненого до дорослого. Власне потреба у спілкуванні формується так: під час спільної діяльності з предметами утворюється певна система відношень дитини з дорослим (зовнішній стереотип), під впливом якого формується система стосунків (динамічний стереотип), що впливає на утворення нових зв'язків, формується потреба у звертанні до дорослого.

Крики і рухи дитини в напрямку до предметів для дорослого є сигналами до задоволення бажань дитини, тобто вони підкріплюються. У подальшому дитина починає ними користуватися для впливу на дорослого. Стереотип звертання до дорослого формується внаслідок постійного підкріплення його спілкуванням з дорослим. Вирішальною умовою виникнення мовлення дитини є наявність потреби в новому, мовленнєвому способі спілкування і в засобах необхідних для цього. Для оволодіння мовленнєвим спілкуванням недостатньо надати дитині слово як зразок для наслідування, а необхідно сформувати в нього потребу у використанні слів [1].

На другому році життя звичайним є ехолалічне повторення дитиною слів, які вимовляє дорослий. При цьому виявляється, що малюк повторює не всі слова і що повторення слова залежить не від трудності його вимови, а від наявності або відсутності часового зв'язку між дорослим, словом і предметом чи дією, що воно позначає. У процесі ехолалічного повторення відповідних звучань підключається кінестетичний елемент і створюється зв'язок між слуховою, зоровою і мовленнєворуховою зонами. [5]. Таким чином необхідно умовою для перетворення слова в засіб спілкування є підключення кінестетичного елемента, що призводить до встановлення тимчасового зв'язку між зоровим і мовленнєворуховим аналізаторами.

Розвиток мовленнєвої функції здійснюється інтегративною діяльністю мозку. Тому для своєчасного її становлення в онтогенезі важливе значення має нормальне функціонування всіх відділів центральної нервової системи, особливо кори головного мозку. Мовлення є суто людською вищою корковою функцією, у формуванні якої поряд із біологічними чинниками велику роль відіграють соціальні (оточення дитини тощо) [4].

Оскільки кожна мовленнєва навичка утворюється на ґрунті розвитку відповідних пізнавальних здібностей (відчуттів, пам'яті, уявлення, мислення) або емоційного і вольового стану, то й закономірності природного процесу засвоєння рідної мови можна визначити як залежність удосконалення структури мовленнєвих навичок від розвитку пізнавальних здібностей і емоційно-вольової сфери дитини.

Отже, мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності й різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії. Зазначимо, що мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства. Своєчасний і якісний розвиток мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лурия А. Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка (экспериментальные исследования) / А. Р. Лурия, Ф. А. Юродович. – М.: АПН РСФСР, 1956. – 94 с.

2. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка (Роль двигательного анализатора в формировании высшей нервной деятельности ребенка) / М. М. Кольцова. – М.: Педагогика, 1973. – 142 с.
3. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навчальний посібник / А. М. Богуш. – К.: ВД «Слово», 2003. – 344 с.
4. Гречишкіна І. А. Особливості розвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку / І. Гречишкіна // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – 2017. – № 4(309). – С. 18.
5. Саприкіна О. В. Методика розвитку активного мовлення дітей третього року життя у процесі художньо-предметної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. В. Саприкіна. – Луганськ, 2007. – 235 с.

УДК 378.147:37.091.12-051:378.091.5:5(045)

Граб М.В.
аспірантка другого року навчання,
спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями),
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті здійснено аналіз проблеми вивчення дисциплін природничого циклу крізь призму реалізації завдань професійної підготовки майбутніх педагогів. Встановлено, що вивчення дисциплін природничого циклу у вищій школі в логіко-дидактичному аспекті – це процес, детермінований суспільними викликами, спеціальними науковими даними, змістом професійної діяльності й результативними принципами організації пізнання.

Ключові слова: природнича освіта, фахова підготовка, майбутній педагог, професійна компетентність.

The article analyzes the problem of studying the disciplines of the natural cycle through the prism of the implementation of the tasks of professional training of future teachers. It is established that the study of the disciplines of the natural cycle in higher education in the logical and didactic aspect is a process determined by social challenges, special scientific data, the content of professional activities and effective principles of cognition.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>